

Ograničenje atranačke autonomije u Uredbi Rim I

Šturm, Doroteja

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:981099>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za međunarodno privatno pravo
Međunarodno privatno pravo

Doroteja Šturm

OGRANIČENJE STRANAČKE AUTONOMIJE U UREDBI RIM I

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Tena Hoško

Zagreb, rujan, 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Doroteja Šturm, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Doroteja Šturm

Sažetak

Uredba Rim I polazište je za određivanje pravila o sukobu zakona za ugovorne obveze. Osnovno pravilo na kojem se uredba temelji je načelo autonomije stranaka. Tim je načelom strankama omogućeno da one u prvom planu mogu odabrati pravo koje će biti mjerodavno za njihov ugovor, ali to pravilo, međutim, nije apsolutno. Ograničenje nalazimo već pri samom odabiru prava kada se kao pravo mjerodavno za ugovor može izabrati samo državno, a ne nedržavno pravo ili neki izvor međunarodnog prava. Za slučajeve u kojima se svi ostali elementi činjeničnog sadržaja u vrijeme izbora prava nalaze u nekoj drugoj državi, a ne onoj čije je pravo izabrano, izbor prava je dopušten, ali samo u mjeri u kojoj ne utječe na primjenu propisa prava te druge države čija se primjena ne može isključiti ugovorom. Slično pravilo vrijedi i na razini Europske unije kada je u pitanju izbor prava treće države. Posebno navedeni ugovori u uredbi, potrošački ugovori, pojedinačni ugovori o radu, ugovori o prijevozu i ugovori o osiguranju također sa sobom donose neka ograničenja, u kojim se, između ostalog, štiti slabija ugovorna strana. I naposljetku, kada govorimo o ograničenjima autonomije stranka, ne smijemo zaboraviti ograničenja koja se odnose na sve vrste poveznica, a ne samo na poveznicu autonomije stranaka, a to su ograničenja koja određuju odredbe u kojima se donose pravila o javnom poretku i pravilima neposredne primjene, kojima se štiti interesi država koji moraju primjenjivati strano pravo.

Ključne riječi: uredba Rim I, autonomija stranaka, mjerodavno pravo, ograničenje, zaštita slabije strane, javni poredak

Summary

The Rome I Regulation is the starting point for determining conflict of law rules for contractual obligations. The basic rule on which the regulation is based is the principle of party autonomy. This principle enables the parties to choose the law that will be applicable to their contract in the first place, but this rule, however, is not absolute. We find the limitation already in the object of the choice of law itself, when only national law can be chosen as the law applicable to the contract, and not non-state law or some source of international law. For cases in which all other elements relevant to the situation at the time of the choice are located in a country other than the country whose law has been chosen, the choice of the parties shall not prejudice the application of provisions of the law of that other country which cannot be derogated from by agreement. A similar rule applies at the level of the European Union when it comes to choosing the law of a third country. The contracts specifically mentioned in the regulation, consumer contracts, individual employment contracts, contracts of carriage and insurance contracts also bring with them some restrictions, in which, among other things, the weaker contracting party is protected. And finally, when we talk about the restrictions of party autonomy, we must not forget the restrictions that apply to all types of connecting factors, and not only to the party autonomy as a connecting factor, which are the restrictions that determine the provisions in which rules on public policy and rules of overriding mandatory rules are applicable, which protect the interests of states that must apply foreign law.

Keywords: Rome I regulation, party autonomy, applicable law, restrictions, protection of the weaker party, public policy

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. O Uredbi Rim I	2
3. Autonomija stranaka	4
4. Ograničenja autonomije stranaka.....	7
4.1. Ograničenje stranačke autonomije u užem smislu	8
4.1.1. Objekt odabira prava.....	8
4.1.2. Članak 3. stavci 3. i 4.	10
4.1.3. Potrošački ugovori	11
4.1.4. Pojedinačni ugovori o radu	13
4.1.5. Ugovori o prijevozu	14
4.1.6. Ugovori o osiguranju	16
4.2. Ograničenje stranačke autonomije u širem smislu.....	17
4.2.1. Pravila neposredne primjene	17
4.2.2. Javni poredak	19
5. Zaključak.....	21
Literatura.....	22

1. Uvod

Tržište dobara i usluga, kao i cijeli svijet, nalazi se u konstantnom razvoju. Pravo mora držati korak s tim razvojem kako bi strankama ugovornih odnosa pružilo najbolju moguću zaštitu njihovih interesa te olakšavanjem njihovih pravnih poslova potaknulo daljnji razvitak međunarodnog tržišta dobara i usluga. Sveprisutna globalizacija svijeta očituje se u sve većem broju prekograničnih ugovora na što je Europska unija odgovorila harmonizacijom međunarodnog privatnog prava na njezinom prostoru. Obvezni odnosi, ugovorni i izvanugovorni, uređeni su uredbama – obvezujućim zakonodavnim aktima koji se u cijelosti i u izvornom obliku primjenjuju u cijeloj Europskoj uniji (s iznimkama koje čine Danska, u kojoj uredbe za ugovorne i izvanugovorne odnose nikada nisu ni stupile na snagu, i Ujedinjeno Kraljevstvo u kojem su se prestale primjenjivati kao sekundarno zakonodavstvo Europske unije danom izlaska iz članstva Europske unije).¹ Ugovorni odnosi uređeni su Uredbom (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze („Rim I“)², a izvanugovorni odnosi uređeni su Uredbom (EZ) br. 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o pravu koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze („Rim II“)³. Donesena je i Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinačena)⁴, kojom se nastoji olakšati utvrđivanje pravila o nadležnosti sudova i što jednostavnije priznavanju i izvršenju sudskih odluka koje su donesene u državama članicama.⁵

S obzirom na to da stranke imaju mogućnost odabira hoće li i s kime stupiti u pravne odnose te kakvi će oni biti, logičan sljedeći korak je i mogućnost odabira prava mjerodavnog za ugovor.⁶

¹ Internetska stranica Europske unije, https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_hr, posjećeno na dan 09.09.2022.

² Službeni list Europske unije L 177, od 4. srpnja 2008, str. 6., prijevod iz Babić, D.; Jessel-Holst, C: *Međunarodno privatno pravo: zbirka unutarnjih, europskih i međunarodnih propisa*, Narodne Novine, 2011.

³ Službeni list Europske unije L 199, od 31. srpnja 2007, str. 40.

⁴ Službeni list Europske unije L 351, od 20. prosinca 2012, str. 1.

⁵ Europski portal e-pravosuđa, https://e-justice.europa.eu/350/HR/brussels_i_regulation_recast, posjećeno na dan 09.09.2022.

⁶Babić, D. A.: Opće uređenje stranačkog izbora mjerodavnog prava prema Uredbi (EZ) 593/2008 o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze („Rim I“), https://www.pravo.unizg.hr/download/repository/Babic_ZPR_Rim_I.pdf, str. 274., posjećeno na dan 09.09.2022.

Zato je u Uredbu Rim 1 uneseno načelo autonomije stranaka, koje nalaže da primarno stranke imaju pravo odlučiti koje pravo će biti mjerodavno za njihov pravni odnos te je ono polazišna točka pri određivanju prava mjerodavnog za ugovorne odnose. Međutim, pravilo stranačke autonomije nije apsolutno – uredba je postavila ograničenja radi zaštite određenih interesa, kako interesa slabije strane tako i interesa država članica, a neka ograničenja postoje i u pogledu toga što se može izabrati kao pravo mjerodavno u ugovor. U ovom ću radu detaljnije objasniti navedena ograničenja koja stranke moraju imati na umu prilikom izbora prava kako ne bi došlo do neugodnih iznenađenja u obliku primjene nekog drugog, umjesto izabranog, prava ciljane države. Stranke biraju imajući na umu pravnu sigurnost koju time postižu,⁷ i uzimajući u obzir kompleksnost i količinu pripreme koja se mora obaviti u okviru izvršenja pravnog posla, moglo bi se reći da izborom prava mjerodavnog za ugovor s međunarodnim elementom stranke imaju „jednu brigu manje“. To nije nužno slučaj jer i odabir mjerodavnog prava zahtjeva određenu količinu pripreme kako ne bi proizvelo više štete nego koristi.

Ograničenja stranačke autonomije u uredbi Rim I podijelila sam na ograničenje stranačke autonomije u užem i u širem smislu. Ograničenje stranačke autonomije u užem smislu odnosi se na ograničenja koja se isključivo vežu za poveznicu autonomije stranaka te ću se u tom dijelu dotaknuti ograničenja s obzirom na objekt izbora prava, ograničenja vezana za pravne poslove kojima sve činjenične okolnosti slučaja su vezane za jednu državu ili Europsku uniju te ograničenja koja se odnose za pojedine ugovore navedene u Uredbi. Ograničenje stranačke autonomije u širem smislu ne odnosi se na ograničenja prilikom izbora prava, nego se odnosi na ograničenja prilikom primjene prava koja se odnose na sve poveznice, pa tako indirektno i na poveznicu autonomije stranaka te tu spadaju odredbe koje se odnose na javni poredak i pravila neposredne primjene.

2. O Uredbi Rim I

Prema Zakonu o međunarodnom privatnom pravu⁸ pravo mjerodavno za ugovorne obveze određuje se prema Uredbi (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze („Rim I“) unutar njenog polja primjene. Iako navedena u Zakonu, Uredba je, kao takva, izravno je primjenjiva izvorno i u cijelosti bez potrebe za izričitim

⁷ Babić, op. cit. u bilj. 6, str. 274.

⁸ Zakon o međunarodnom privatnom pravu, NN 101/17, u daljnjem tekstu: ZMPP

navođenjem.

9

Uredba Rim I primjenjuje se na ugovore zaključene nakon 17. prosinca 2009.¹⁰, a u Republici Hrvatskoj na ugovore zaključene nakon 1. srpnja 2013., odnosno nakon njezinog pristupanja Europskoj uniji,¹¹ i time je zamijenila dotadašnju Konvenciju o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze („Rimska konvencija“) koja je bila otvorena za potpisivanje davnog 19. lipnja 1980. godine. Rimskom konvencijom se započelo ono što je Uredba Rim I nastavila – uspostavljanje jedinstvenih pravila o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze u Europskoj uniji.¹² Jedina država Europske unije u kojoj Uredba Rim I nije zamijenila Rimsku konvenciju je Danska, u kojoj je navedena konvencija još uvijek na snazi.¹³ Bilo je neizvjesno kakav će učinak Brexit, odnosno izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz Europske unije, imati na primjenu uredbe Rim I na engleskim sudovima. Naime, utvrđivanje engleskog kao mjerodavnog prava prema uredbi nije predstavljalo problem s obzirom na to da se pravo mjerodavno prema ovoj uredbi primjenjuje i onda kada ono nije pravo neke države članice¹⁴, ali je neizvjesno bilo hoće li engleski sudovi, kao *lex fori*, nastavljati primjenjivati uredbu u svojim obveznim odnosima sa međunarodnim obilježjem. Odgovor na navedeno pitanje je dan te će se uredba Rim I nastaviti posredno primjenjivati na engleskim sudovima, u uvelike nepromijenjenom obliku, tako što je preuzeta u domaće zakonodavstvo.¹⁵

Opseg primjene uredbe Rim I obuhvaća, kao što je vidljivo i iz njenog samog naslova, ugovorne obveze u građanskim i trgovačkim stvarima koje su povezane s pravima više država, dok se ne primjenjuje u poreznim, carinskim i upravno-pravnim stvarima¹⁶ kao i na neka eksplicitno navedena polja primjene, poput pitanja koja se odnose na status ili pravnu i poslovnu sposobnost fizičkih osoba, ne dovodeći u pitanje čl. 13.; obveze koje proizlaze iz obiteljskih odnosa ili donosa koji prema pravu koje je za njih mjerodavno imaju usporedive učinke, uključujući i obveze

⁹ ZMPP, čl. 25.

¹⁰ EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/LSU/?uri=celex:32008R0593>, posjećeno na dan 05.09.2022.

¹¹ Babić, op. cit. u bilj, 6, str. 273.

¹² EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/summary/convention-on-the-law-applicable-to-contractual-obligations-rome-convention.html>, posjećeno na dan 02.09.2022.

¹³ EUR-Lex, op. cit. u bilj, 12, posjećeno na dan 10.09.2022.

¹⁴ Čl. 2. Uredbe

¹⁵ Chance, C. : *BREXIT, ENGLISH LAW AND THE ENGLISH COURTS: WHERE ARE WE NOW?*, <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2018/08/brexit-english-law-and-the-english-courts-where-are-we-now.pdf>, posjećeno na dan 10.09.2022.

¹⁶ Čl. 1. st. 1. Uredbe

uzdržavanja; ugovori o arbitraži i o izboru suda itd.¹⁷ Polja primjene Uredbe u skladu je s osnovnim postulatom međunarodnog privatnog prava, a taj je da se na osnovi kolizijskih pravila može upućivati samo na ono pravo koje se po svojoj prirodi može primjenjivati eksteritorijalno. To su grane prava koje ulaze u polje *privatnog* prava: građansko pravo, trgovačko, radno pravo itd.¹⁸

Također, određene kompleksnije situacije, poput obiteljskih odnosa, potrebno je urediti zasebnim instrumentima. Ako pogledamo samo zakonodavstvo Republike Hrvatske, neki obvezni odnosi, poput bračnog ugovora, nalaze se u posebnim zakonima, kao što se bračni ugovor nalazi u Obiteljskom zakonu, umjesto u Zakonu o obveznim odnosima u kojem je uređena većina obveznih odnosa u Republici Hrvatskoj.

3. Autonomija stranaka

Međunarodno privatno pravo sadrži kolizijska pravila, koja su dio unutrašnjeg prava svake države te ona upućuju na primjenu određenog stranog prava na situaciju u pitanju s međunarodnim obilježjem.¹⁹ Odnosno, da bi uopće došlo do primjene uredbe Rim I, i time do mogućnosti odabira u skladu s njenim odredbama, potrebno je da se radi o situaciji koja ima najmanje jedno međunarodno obilježje – neovisno o tome jesu li stranke koje sklapaju pravni posao osobe s uobičajenim boravištima u različitim državama, nalazi li se objekt ugovora u drugoj državi ili nešto slično.²⁰ Navedeno međunarodno obilježje može čak činiti i sam izbor stranog prava kao mjerodavnog za ugovor čije se sve ostale činjenične okolnosti nalaze unutar jedne države.²¹ Načelo stranačkog izbora kao temeljno načelo pri odabiru prava mjerodavnog za ugovor široko je prihvaćeno jer je zastupljeno stajalište kako države ionako ne mogu vršiti kontrolu izvan svojih granica te je tako prikladnije da omoguće strankama da odaberu pravo koje će voditi njihov ugovor.²² Stranačkom autonomijom postiže se kako pravna sigurnost, tako i ekonomska učinkovitost te bi sva ograničenja pri izboru morala biti samo iznimke.²³

Kada pravo mjerodavno za ugovor saznamo iz izbora koji su načinile stranke, tada je autonomija

¹⁷ Čl. 1. st. 2. Uredbe

¹⁸ Sajko, K.; *Međunarodno privatno pravo*, 5. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, Narodne novine, 2009, str. 8

¹⁹ *ibid.*

²⁰ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 7.

²¹ Čl. 3. st. 3. Uredbe

²² Kulpers, J.-J.: "Party Autonomy in the Brussels I regulation and Rome I Regulation and the European Court of Justice" *German Law Journal*, vol. 10, br. 11, 2009, str. 1505-1525., str. 1507.

²³ *ibid.*

stranaka poveznica. Poveznice su dio kolizijskih pravila, te one kao takve upućuju na mjerodavno pravo. Uz poveznicu autonomije stranaka, mogu se još javiti i poveznica državljanstva, prebivališta, uobičajenog boravišta itd...²⁴ Druge poveznice, a u ugovornim odnosima je to posebno poveznica uobičajenog boravišta, mogu biti od značaja ako stranke propuste izabrati mjerodavno pravo ili to ne učine valjano.

Potrebno je napraviti distinkciju između dvije vrste autonomije stranaka: kolizijskoppravna autonomija i materijalopravna autonomija. Kolizijskoppravna autonomija je ona o kojoj će pretežito biti riječi u ovom radu, a ona se odnosi na upućivanje na mjerodavno pravo kojim se gotovo isključivo upućuje na mjerodavno pravo te se isključuje primjena prava do kojeg bi inače došlo da nema odabira prava²⁵ dok materijalopravno upućivanje obuhvaća samo inkorporiranje određenih dispozitivnih normi određenog pravnog poretka u ugovor.²⁶

Drugo poglavlje Uredbe Rim 1, u kojem su navedena zajednička pravila, u prvoj rečenici 3. članka izravno donosi mogućnost slobodnog izbora prava: "Na ugovor se primjenjuje pravo koje su stranke izabrale." Već se u sljedećoj rečenici postavljaju određeni uvjeti koji bi učinili taj izbor valjanim, a to su neke formalne pretpostavke vezano za njegov izbor - navođenje prava izrijekom ili njegovo jasno proizlaženje iz odredaba ugovora ili okolnosti slučaja. Upućivanjem na određeno pravo upućujemo samo na materijalno pravo države u pitanju, bez upućivanja na njena kolizijska pravila.²⁷

Zamislimo situaciju gdje osoba A, s uobičajenim boravištem u Republici Hrvatskoj, sklapa ugovor o kupoprodaji kolekcionarskog ručnog sata s osobom B koja ima uobičajeno boravište u Republici Njemačkoj. Ako dođe do, primjerice, povrede ugovorne obveze i osoba A zaželi zatražiti pravnu pomoć, kako će sud znati koje je pravo primjenjivo u ovom slučaju? S obzirom na to da se radi o ugovornoj obvezi, najvjerojatnije je da će stranke već pri sklapanju ugovora odrediti mjerodavno pravo te će za ovaj naš primjer tako biti važeća poveznica autonomije stranaka. Moglo bi se postaviti pitanje mora li izabrano pravo imati neku povezanost sa samim pravnim poslom. Odgovor je kratko i jasno – ne. Taj zahtjev nije postavljala ni Rimski konvencija iz 1980. ²⁸ stoga

²⁴ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 110.

²⁵ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 147.

²⁶ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 147.,148.

²⁷ Ragno, F. : "Article 3: Freedom of choice" u: *Rome I Regulation, Pocket Commentary*, ur: Ferrari, F., Sellier European Law Publishers, München, 2015, str. 90.

²⁸ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 152.

taj zahtjev ne postavlja ni uredba Rim I, a izabrano može biti čak i pravo neke treće države, države izvan Europske unije.²⁹

Potrebno je jasno odvojiti odabir prava, koji čini zaseban ugovor (ugovor o upućivanju), od pravnog posla koji se njime uređuje. Svaki od njih je zaseban te nevaljalost jednog neće utjecati na drugi.³⁰ Pravo koje je mjerodavno za ugovor o upućivanju je pravo koje je mjerodavno i za glavni ugovor te će to pravo, unutarnje, biti relevantno za prosuđivanje je li ugovor o upućivanju valjan ili nije te proizvodi li željene pravne učinke.³¹ Recimo da stranke načine odabir da je za njihov ugovor u kupoprodaji mjerodavno švicarsko pravo, švicarsko će pravo biti mjerodavno i za ugovor o odabiru prava. Ako švicarsko pravo sadržava pravila koja čine ugovor o odabiru nevaljanim, ugovor o odabiru prava je nevaljan, dok će ugovor o kupoprodaji nastaviti sa svojim pravnim životom jer, kao što je ranije navedeno, nevaljanost o ugovora o upućivanju ne povlači sa sobom i nevaljanost glavnog ugovora. Ugovorom o izboru prava izabrali smo pravo koje čini taj ugovor o izboru prava nevaljanim. To možda izgleda kao veći problem nego što uistinu jest – Uredba na konkretan način u tom slučaju donosi supsidijarni statut u čl. 4. koji navodi koje se pravo primjenjuje ako ga stranke nisu izabrale u skladu sa čl. 3., što se može zaključiti da se navedeni supsidijarni statut primjenjuje i kada stranke nisu načinile izbor i kada on nije valjan.

Uredba dopušta dva načina odabira prava: eksplicitni, odnosno onaj učinjen izričito, i prešutni, odnosno onaj koji jasno proizlazi iz odredaba ugovora ili okolnosti slučaja. Prešutni izbor prava bi se mogao shvatiti i kao kockanje, ako nije precizno odrađen, jer ne možemo biti sigurni hoće li sudu biti nedvojbeno jasno o kojem se pravu radi iako u očima stranaka može biti očito da se može raditi samo o jednom pravu. Implicitni izbor prava mora biti nedvosmislen, mora biti objektivno vidljiv na taj način da kada uzmemo u obzir sve odredbe ugovora i okolnosti slučaja, jedini valjani zaključak o izabranom pravu mora biti upravo to pravo koje su stranke prešutno izabrale.³² Jedan od načina koji može pomoći sudu pri utvrđivanju implicitno određenog prava je sporazum stranka o utvrđivanju isključive nadležnosti suda za rješavanje sporova koji proizađu iz ugovora.³³

Odabir prava uobičajeno je učinjen prije ili tijekom zaključenja glavnog ugovora.³⁴ U fluidnim i

²⁹ Kulpers, op. cit. u bilj. 22, str. 1523.

³⁰ Babić, op. cit. u bilj. 6, str. 274.

³¹ Babić, op. cit. u bilj. 6, str. 275.

³² Ragno, op. cit. u bilj. 27, str. 97.

³³ Recital 12. Uredbe

³⁴ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 151.

brzo mijenjajućim odnosima i okolnostima u svijetu, uredba Rim I omogućuje jedan dodatnu razinu slobode određivanja mjerodavnog prava, a to je mogućnost promjene izbora u svakom kasnijem dobu života ugovora koja ne dovodi u pitanje njegovu formalnu valjanost na temelju čl. 11. niti negativno utječe na prava trećih strana.³⁵ Može se pretpostaviti da Uredba time pozitivno djeluje u poticanju stranaka da stupaju u ugovorne odnose s međunarodnim obilježjem jer su tvorci Uredbe dali mogućnost promjene izbora čime poručuju da jednom odabrano pravo nije uklesano u kamen te ga, ako tijekom trajanja pravnog posla uvide da izabrano pravo uistinu nije pogodno za sami pravni posao, mogu promijeniti bez prevelikih problema.

Činjenica koja se mora imati na umu kada se govori o primjeni prava i njegovog izbora je upravo pravna sigurnost, predvidljivost mjerodavnog prava, koja je strankama time omogućena i za čime stranke u međunarodnim pravnim poslovima teže. Uredba donosi opseg mjerodavnog prava te „Mjerodavno pravo za ugovor temeljem ove Uredbe uređuje osobito: : tumačenje; ispunjenje; unutar ovlaštenja koja sud ima prema svom postupovnom pravu, posljedice potpunog ili djelomičnog neispunjenja, uključujući i određivanje naknade štete, ako je to utvrđeno propisima; različite načine prestanka obveza, zastaru i gubitak prava što nastupaju protekom roka; posljedice ništetnosti ugovora.“³⁶

4. Ograničenja autonomije stranaka

Pravo stranaka na mogućnost odabira prava mjerodavnog za ugovor nije apsolutno, granice postoje i postavljene su u Uredbi. Mogućnost izbora mjerodavnog prava je pravilo dok su ograničenja iznimke. Pretpostavimo li da je izbor prava mjerodavnog za ugovor učinjen valjano, ograničenje stranačke autonomije podijelit ću na:

1. ograničenje stranačke autonomije u užem smislu, odnosno na ograničenja postavljena prilikom izbora mjerodavnog prava, te na
2. ograničenje stranačke autonomije u širem smislu, odnosno na ograničenja postavljena općenito, za sva kolizijska pravila, a koja time posredno zahvaćaju i mogućnost odabira mjerodavnog prava.

³⁵ Čl. 3. st. 2. Uredbe

³⁶ Čl. 12. Uredbe

4.1. Ograničenje stranačke autonomije u užem smislu

Ograničenje autonomije stranaka u užem smislu odnosi se na ona ograničenja koja su postavljena prilikom samog odabira prava i koja odnose se na pitanje *koje* se pravo može izabrati za određeni pravni posao. Prilikom donošenja odluke o odabiru moramo na umu imati hoćemo li odabrati državno, nedržavno pravo ili neki izvor međunarodnog prava, radi li se o tuzemnoj situaciji ili o situaciji koja se nalazi isključivo unutar Europske unije, te naposljetku radi li se o ugovoru koji štiti slabiju stranku ili za kojeg su postavljena posebna kolizijska pravila.

4.1.1. Objekt odabira prava

Objekt odabira prava ne mora biti samo državno, nego stranke imaju mogućnost pozvati se i na nedržavno pravo i međunarodne konvencije. Potrebno je napraviti distinkciju između državnog i nedržavnog prava jer je opseg odabira, i njegov učinak, drastično različit.

Trgovci su tijekom stoljeća obavljanja djelatnosti razvijali svoje pravo. Tako je nastajalo pravo, *lex mercatoria*, za koje možemo reći da je autonomno. Ono je odvojeno od pravnog poretka ikoje države te živi zaseban život.³⁷ Počeci *lex mercatorie* počinju još srednjem vijeku, kada se ono počelo razvijati upravo zbog nedostatka regulacije u međunarodnoj trgovini od strane države te novi zamah dobiva u prvoj polovici 20. stoljeća, kada je nastala *nova lex mercatoria* (eng. *the „new Lex Mercatoria“*).³⁸

Danas se nedržavno pravo ne očituje samo kroz *lex mercatoriu*, nego i kroz opća načela ugovornog prava i privatne kodifikacije tih prava, poput UNIDROIT načela međunarodnih trgovačkih ugovora, Načela europskog ugovornog prava³⁹, INCOTERMS pravila itd.⁴⁰ INCOTERMS pravila donesena su prvi put 1936. godine i oni predstavljaju skup standardnih ugovornih klauzula. Tijekom svog razdoblja postojanja nekoliko su puta mijenjani te je svaki put cilj izmjena bio isti: da što vjernije odražavaju međunarodnu trgovačku praksu.⁴¹ Kreiraju se kroz rad Nacionalnih odbora Međunarodne trgovačke komore koji istražuju praksu kako bi potom našli zajednički nazivnik za istraženo. Međunarodnoj trgovačkoj komori nije cilj pronaći idealno rješenje nego ono

³⁷ König, M.: "Non-State Law in International Commercial Arbitration.", preuzeto sa stranice: <https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/pyil/article/view/2482>, posjećeno na dan 10.09.2022., str. 267.

³⁸ Randall, K.C. ; Norris, J.E. : "A NEW PARADIGM FOOR INTERNATIONAL BUSINESS TRANSACTIONS", Washington University Law Quarterly, vol. 71, br. 3, 1993, str. 599-636, str. 608.

³⁹ Babić, op. cit. u bilj. 6, str. 278.

⁴⁰ König, op. cit u bilj 37., str. 267.

⁴¹ Ramberg, J. : "Incoterms ®2010", Penn State International Law Review: vol. 29, br.3, 2011, str. 415-424, str. 415.

koje najbolje reflektira praksu.⁴²

UNIDROIT načela također su stvorena od strane skupine stručnjaka vodeći se dvjema metodama. Kako bi se pravilo moglo uvrstiti u UNIDROIT načela ono je moralo: 1. biti prihvaćeno u većini zemalja („*common core approach*“) te je moralo 2. uistinu biti podobno za međunarodne transakcije („*better rule approach*“).⁴³ Ponovno, dakle, vidimo da mora biti prihvaćeno u praksi. Iz navedenih primjera stvaranja nedržavnog prava dobivamo uvid da nedržavno pravo u pravilu stvaraju skupine stručnjaka imajući na umu ono što se u praksi najčešće događa – odnosno, ono je stvoreno kao odgovor na praksu. Kao takvo, moglo bi se reći da je ono štoviše i povoljnije za određene pravne poslove od državnog prava, jer imajući na umu da se stvara iz prakse, ciljano popunjava pravne nedostatke.

Uzevši u obzir prvu rečenicu trećeg članka: „Za ugovor je mjerodavno pravo koje stranke izaberu.“ moglo bi se očekivati da je strankama u Uredbi dana mogućnost odabira i nedržavnog prava ili nekog izvora međunarodnog prava. No, Recital 13., koji se nalazi u preambuli uredbe, govori: „Ova Uredba ne sprečava ugovorne stranke da se u ugovoru pozovu na nedržavno pravo ili na međunarodnu konvenciju.“ Termin „pozivati se na nedržavno pravo ili na međunarodnu konvenciju“ značio bi da će taj izbor imat samo materijalnopravni, a ne kolizijski učinak – odnosno, stranke mogu izabrati nedržavne izvore prava kao što je primjerice *lex mercatoria*, ali će se taj izabrani sadržaj primjenjivati samo kao ugovor, a ne kao pravo,⁴⁴ te će se i na te odredbe kao i na sve druge morati primjenjivati pravo mjerodavno za ugovor.⁴⁵ Tijekom stvaranja uredbe Rim I dvije su struje bile suprotstavljene – ona koja se zalagala za mogućnost odabira nedržavnog prava i druga strana koja je bila gorljivi protivnik.⁴⁶ Naposljetku je, kao što vidimo, prevagnula druga strana. Glavni je razlog tome bilo mišljenje kako međunarodno priznatim načelima ugovornog prava nedostaje demokratska osnova s obzirom na to da su ih donosile, kako sam ranije navela u primjerima, radne skupine, a ne državno zakonodavno tijelo.⁴⁷ Iz navedenog možemo zaključiti da se distinkcija između državnog i nedržavnog prava očituje u prvom redu u tijelu koje ga donosi

⁴² Ramberg, op. cit. u bilj. 41, str. 419.

⁴³ Bonell, M., J. : "The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Harmonisation of International Sales Law", *Revue Juridique Themis*, vol. 36, br. 2, 2002, str. 335-354, str. 341.

⁴⁴ Babić, op. cit. u bilj. 6, str. 278.

⁴⁵ Konig, op. cit. u bilj. 37, str. 274.

⁴⁶ Ragno, op. cit. u bilj. 27, str. 86.

⁴⁷ Lando, O.; Arnt Nielsen, P.: "Rome I Regulation, The." *Common Market Law Review*, vol. 45, br. 6, 2008, str. 1687-1726, str. 1697.

- državno pravo je ono koje je doneseno od strane državnog zakonodavnog tijela dok je nedržavno pravo ono koje je doneseno izvan državne sfere, primjerice u nekoj radnoj skupini.

Manjak koji nedržavno pravo nosi sa sobom, upravo iz razloga što je nedržavno, je taj što ne predstavlja cjeloviti pravni sustav koji može primjenom različitih načina tumačenja odgovoriti na skoro sva postavljena pitanja.⁴⁸ Iako skup nekih pravnih pravila može biti izrazito povoljan za određeni pravni posao, to ne znači da može odgovoriti na neka općenita pitanja koja se mogu javiti. Ako stranke svoj spor žele riješiti pred sudom neke države članice, Uredba Rim 1 dopušta izbor nedržavnog prava ali samo s materijalnopravnim učinkom te će se ona primjenjivati samo u mjeri u kojoj ne krše prisilna pravila prava mjerodavnog za ugovor.⁴⁹ Međutim, ako bi stranke svoje sporove htjele riješiti putem alternativnih načina rješavanja sporova, kao što je arbitraža, mogle bi izabrati i neko nedržavno pravo koje će u potpunosti biti mjerodavno za njihov pravni posao.⁵⁰ Kolizijska pravila koja upućuju na primjenu stranog prava dio su unutarnjeg pravnog poretka država i ta pravila upućuju na pravo drugih država, stoga je razumno za očekivati i da kada stranke mogu odabrati mjerodavno pravo, ne mogu to učiniti u toliko drastično različitoj mjeri da samo izaberu skup određenih pravila. Za ugovor mora biti mjerodavno neko pravo, sustav, a ne samo skup određenih pravila s kojima se izlažemo opasnosti od nedostatka odgovora na neko pitanje koje bi se moglo javiti u praksi te se samim time izlažemo i supsidijarnim ugovornim statutima koji bi došlo do primjene ako nam zatreba pravo mjerodavno za ugovor, a ono nije izabrano.

4.1.2. Članak 3. stavci 3. i 4.

U pravilu, prilikom odabira mjerodavnog prava, pravo koje bi bez tog odabira vrijedilo u potpunosti je derogirano. No, postoje slučajevi u kojem se tog pravila europski zakonodavac nije u potpunosti držao.⁵¹ Iznimke nalazimo u stavcima 3. i 4. članka 3. te u odredbama o javnom poretku i pravilima neposredne primjene, o čemu će poslije biti riječ.

U čl. 3. st. 3. postavljeno je ograničenje za one slučajeve u kojima se svi ostali elementi činjeničnog sadržaja u vrijeme izbora prava nalaze u nekoj drugoj državi, a ne onoj čije je pravo izabrano, i taj izbor prava ne utječe na primjenu propisa prava te druge države čija se primjena ne može isključiti ugovorom. Odnosno, ako bi osoba A i osoba B iz države Z, sa svim elementima pravnog posla

⁴⁸ Konig, op. cit u bilj 37, str. 271.

⁴⁹ Lando, Arnt Nielsen, op. cit. u bilj. 47, str. 1698.

⁵⁰ Babić, op. cit. u bilj. 3, str. 278.

⁵¹ Staudinger, A.: "Article 8: Individual employment contracts" u: Rome I Regulation, Pocket Commentary, ur: Ferrari, F., Sellier European Law Publishers, München, 2015, str. 321.

također u državi Z htjeli izabrati za mjerodavno pravo države X, to ne bi utjecalo na primjenu propisa prava države Z čija se primjena ne može isključiti ugovorom. Tom se odredbom htjelo onemogućiti zaobilaženje prisilnih propisa odabirom stranog prava.⁵² U slučaju odabira stranog prava u „tuzemnim“ situacijama učinak tog izbora ima samo materijalnopравни učinak – odnosno, primjenjivat će se samo kao odredbe ugovora dokle god te odredbe nisu protivne propisima te države čija se primjena ne može isključiti sporazumno.⁵³ Navedeno pravilo ima u interesu zaštitu prisilnih propisa države, ali također ima u interesu i zaštitu stranaka koje bi si lošim ili nepromišljenim izborom prava mogle načiniti štetu koje možda u vrijeme sklapanja ugovora i izbora prava nisu niti svjesne.

Sljedeći je stavak sličan prethodno opisanome, te štiti iste interese, samo se odnosi na cijelo „pravo Zajednice“, odnosno pravo Europske unije – „ako se svi ostali elementi činjeničnog sadržaja u vrijeme izbora prava nalaze u jednoj li više država članica, izbor mjerodavnog prava države koja nije članica ne utječe na primjenu propisa prava Zajednice čija se primjena ne može isključiti ugovorom, po potrebi u obliku kako su implementirane u državi članici pred čijim se sudom vodi postupak.“⁵⁴

4.1.3. Potrošački ugovori

Potrošačkim ugovorima, zajedno s pojedinačnim ugovorima o radu, ugovorima o prijevozu te ugovorima o osiguranju, dodijeljeni su posebni članci u kojima određuju pravo mjerodavno za navedene ugovore. U potrošačkim ugovorima i u pojedinačnim ugovorima o radu vidljivo je zastupljeno načelo zaštite slabije strane,⁵⁵ što se očituje već i pri izboru mjerodavnog prava. Sama Uredba u preambuli ističe kako se u pogledu ugovora u kojima stranke nisu u ravnopravnom položaju, slabiju stranku potrebno je zaštititi pravilima o sukobu zakona koja su povoljnija od općih pravila,⁵⁶ do čega je ovdje i došlo.

Potrošački ugovor definiran je uredbom te je to onaj „koji sklopi fizička osoba u svrhu za koju se smatra da je izvan njegove struke ili profesije (potrošač) s drugom osobom koja djeluje u svojoj

⁵² Siehr, K.: "International Contracts, Party Autonomy and Mandatory Rules" *Revue Hellenique de Droit International*, vol. 67, br. 2, 2014, str. 801-828, str. 808.

⁵³ Ragno, op. cit. u bilj. 27, str. 113.,114.

⁵⁴ Čl. 3. st. 4. Uredbe

⁵⁵ Deskoski, T.; Dokovski, V.: "Lex Contractus for Specific Contracts under the Rome I Regulation" *Iustinianus Primus Law Review*, vol. 10, br. 1, 2019, str. 1-12, str. 6.

⁵⁶ Recital 23. Uredbe

struci ili profesiji (poduzetnik)“.⁵⁷ U potrošačkom ugovoru, autonomija stranka je dopuštena te stranke mogu slobodno izabrati pravo, ali je ona ograničena u pogledu toga da izbor prava ne može ostaviti potrošača bez zaštite koja bi mu bila zajamčena propisima koja se ne mogu isključiti sporazumno prema pravu koje bi mu bilo mjerodavno temeljem st. 1. čl. 7. da mjerodavno pravo nije izabrano.⁵⁸ Odnosno, izbor mjerodavnog prava ne može lišiti potrošača zaštite koju bi imao prema „pravu države u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište, pod uvjetom da poduzetnik obavlja svoju profesionalnu ili poslovnu djelatnost u državi u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište, ili na bilo koji način usmjerava tu djelatnost na tu državu ili na više država, uključujući tu državu te da je ugovor obuhvaćen opsegom tih djelatnosti.“⁵⁹ U ovom slučaju dolazi do analize koje je pravo za potrošača povoljnije, te to može dovesti do toga da je određena klauzula vođena izabranim pravom, a ostatak ugovornih odredbi pravom uobičajenog boravišta potrošača.⁶⁰ Ova bi se odredba mogla tumačiti i na drugi način – da se pravila od kojih se ne može odstupiti sporazumno prava države suda u kojoj potrošač ima uobičajeno boravište primjenjuju uvijek te da se izabrano pravo primjenjuje sukladno njima.⁶¹ No takvim bismo tumačenjem, da se uvijek primjenjuje najpovoljnije pravo za potrošača, iznova otišli u drugu krajnost, a to je da se potrošač nalazi u mnogo boljem položaj od druge strane, poduzetnika.⁶²

U pogledu ugovora koji su zasebno navedeni u Uredbi, moramo imati na umu da iako su ograničenja pri odabiru prava navedena u svakom pojedinom članku, također ne smijemo zaboraviti i druge mehanizme zaštite koje nalazimo u Uredbi – poput članka 3. st. 4. o kojemu je prethodno bilo riječi te čl. 9. st. 2. koji ne dopušta zaobilaženje pravila neposredne primjene prava države suda,⁶³ što ću detaljnije objasniti poslije. Potrošački ugovori se nalaze na stolovima radnih komisija već neko vrijeme, ne samo kroz uredbu Rim I nego i kroz uredbu Bruxelles I bis⁶⁴ koja također donosi definiciju potrošačkog ugovora⁶⁵, kojima su se htjele harmonizirati definicija tog

⁵⁷ Čl. 6. Uredbe

⁵⁸ Schmitz, B.: “*Rethinking the Public Interest in Consumer Protection*”, *European Journal of Comparative Law and Governance*, vol. 9, br. 2, 2022, str. 210-235, str. 221.

⁵⁹ Čl. 6. st. 2. Uredbe

⁶⁰ Schmitz, op. cit. u bilj. 58, str. 222.

⁶¹ Schmitz, op. cit. u bilj. 58, str. 223.

⁶² Ibid.

⁶³ Piir, R., Sein, K.: “*Law Applicable to Consumer Contracts*” *Juridica International*, vol. 24, 2016, str. 63-70, str. 65

⁶⁴ Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinačena) (u daljnjem tekstu: uredba Bruxelles I bis)

⁶⁵ Čl. 17. uredba Bruxelles I bis

ugovora i pri odabiru mjerodavnog prava i pri odabiru nadležnog suda. Potrošač može bez mnogo problema vidjeti istu definiciju u uredbi Rim I i u uredbi Bruxelles I bis te saznati koje su njegove mogućnosti za odabir prava i odabir suda. U okviru Europske unije također su donesene i direktive vezane za potrošačke ugovore koje čak daju i veći naglasak na zaštitu potrošača nego uredba Rim I, koja daje naglasak na autonomiju stranaka.⁶⁶ Neki su potrošački ugovori izrijekom isključeni iz polja primjene ovog članka te su oni taksativno navedeni u 4. stavku ovog članka.

Pitanje tzv. mješovitih ugovora, u kojemu osoba djeluje i u privatne i u poslovne svrhe bilo je dvojbeno. Iako je prvotno stajalište bilo da bi i takve ugovore trebalo podvesti pod potrošačke ugovore, u tumačenjima Suda Europske unije nalazimo restriktivnije tumačenje da bi se takav mješoviti ugovor trebao tumačiti kao potrošački samo ako je dio ugovora koji se odnosi na poslovnu svrhu sveden na najmanju moguću mjeru.⁶⁷ Mišljenja sam da se povoljnije odredbe koje se odnose na potrošačke ugovore ne bi trebale primjenjivati pa čak niti onda kada je poslovna svrha mješovitog ugovora marginalna, jer smatram da djelovanjem unutar poslovne ili profesionalne djelatnosti, gubimo onu slabiju stranu koja nije u ravnopravnom položaju sa drugom stranom, poduzetnikom. Takvim bi se podvođenjem ugovora pod potrošački mogle zloupotrebjavati okolnosti koje su dane potrošačima. Poduzetnik bi time mogao ciljano u ugovor uključiti neke privatne svrhe samo kako bi omogućio primjenu posebnih pravila o sukobu zakona za potrošačke ugovore te tako ostvario određene pogodnosti.

4.1.4. Pojedinačni ugovori o radu

Kod pojedinačnih ugovora o radu, kao jednih od ugovora čijim se odredbama štiti slabija strana, izbor prava također ne može radnika lišiti zaštite koju mu jamče propisi koji se ne mogu isključiti sporazumom prema pravu koje bi bilo mjerodavno da tog izbora nema.⁶⁸ Odnosno, taj izbor ne može radnika lišiti prava države u kojoj radnik uobičajeno obavlja rad temeljem ugovora, ili u slučaju da se to ne može odrediti, onda prava države u kojoj se nalazi sjedište poslovnog nastana putem kojeg je radnik zaposlen ili, naravno, ako je iz svih okolnosti slučaja jasno da je ugovor u užoj vezi s državnom koja nije jedna od prethodne dvije navedene, mjerodavno je pravo te druge države.⁶⁹ Pogledajmo primjer: osoba A ima uobičajeno boravište u državi X te je trajno

⁶⁶ Piir, Sein, op. cit. u bilj. 63, str. 66.

⁶⁷ Ragno, op. cit. u bilj. 27, str. 214.,215.

⁶⁸ Čl. 8. st. 1. Uredbe

⁶⁹ Čl. 8. Uredbe

zaposlena u državi Y. U slučaju da nema izbora prava, bit će mjerodavno pravo države Y jer tamo osoba A obavlja rad temeljem ugovora – a u slučaju da izbora prava ima, taj izbor ne može lišiti osobu A prava koja su joj zajamčena u državi Y. Recimo da je osoba A stjuardesa i da nema određene države u kojoj obavlja posao, stoga ne možemo odrediti supsidijarni statut u slučaju izostanka izbora, a samim time niti minimalni standard koji mora biti zadovoljen. U tom slučaju primjenjuje se pravo države u kojoj se nalazi sjedište poslovnog nastana putem kojega je radnik zaposlen. Ako se taj poslovni nastan nalazi također u državi Y, ponovo propisi koji se ne mogu isključiti sporazumno prema pravu države Y predstavljaju minimum standarda koji mora biti zadovoljen.

Zaposlenici, slično kao i potrošači, su percipirani kao slabija strana te im je iz raznih socijalnih i ekonomskih razloga potrebno pružiti zaštitu,⁷⁰ a ta se zaštita pruža i ograničenim izborom prava koje će biti mjerodavno za ugovor. U slučaju pojedinačnog ugovora o radu, kao i u slučaju potrošačkih ugovora, potrebno je napraviti analizu koje je pravo za zaposlenika povoljnije. To je potvrdio i Sud Europske unije u slučaju *Gruber* rekavši da pravilna primjena članka 8. Uredbe zahtjeva da sud prvo utvrdi koje je pravo mjerodavno u slučaju izostanka stranačkog izbora prava te ga u skladu s tim pravom utvrdi pravila od kojih se ne može odstupiti sporazumno te da tek nakon toga utvrdi razinu zaštite koja se zaposleniku pruža izborom prava.⁷¹ Može se zaključiti da će daljnja primjena prava ovisiti o utvrđenju koje je pravo za zaposlenika povoljnije.

Ako pogledamo države, ovisno o slučaju, čiji prisilni propisi moraju biti zadovoljeni – država gdje radnik obavlja rad ili država sjedišta poslovnog nastana putem kojega je radnik zaposlen ili pravo države koja je najuže povezana s ugovorom – uočavamo obrazac da je uvijek u pitanju ona država o čijem je pravu zaposlenik morao biti osviješten. Kao slabija strana, ne mora se upoznavati sa nekim stranim pravnim sustavom ili biti izložen riziku da će poslodavac, radi vlastitih probitaka i kao jača ugovorna strana, nametnuti svoju volju pri odabiru prava.

4.1.5. Ugovori o prijevozu

Prijevod Uredbe Rim I na hrvatski jezik nije najsretnije odrađen po pitanju ugovora o prijevozu. Naime, u vrijeme pisanja ovog rada, prvi stavak članka 4 spominje „ugovore o prijevozu“ dok drugi stavak istog članka spominje „ugovore o prijevozu putnika“. Iako bi se dalo

⁷⁰ Lando, Arnt Nielsen, op. cit. u bilj. 47, str. 1712.

⁷¹ Schmitz, op. cit. u bilj. 58, str. 222.

zaključiti da bi se prvi stavak odnosio na ugovore o prijevozu robe, napominjem da potencijalna neodređenost dolazi samo iz prijevoda, a ne iz same Uredbe – u engleskoj verziji u tom članku nalazimo „contract for the carriage of goods“ i „contract for the carriage of passengers“, stoga ću u radu koristiti terminologiju „ugovori o prijevozu robe“ i „ugovori o prijevozu putnika“.

Kod ugovora o prijevozu robe ograničenja nema – stranke mogu izabrati koje god pravo žele u skladu s člankom 3. Uredbe.⁷²

Međutim, kod ugovora o prijevozu putnika je nešto drugačija priča. Naime, tamo Uredba postavlja ograničenja te stranke mogu izabrati samo pravo države između pet ponuđenih opcija: 1. pravo države gdje putnik ima uobičajeno boravište; ili 2. pravo države u kojoj prijevoznik ima uobičajeno boravište; ili 3. pravo države u kojoj prijevoznik ima mjesto središnje uprave; ili 4. pravo države gdje se nalazi mjesto odlaska; ili 5. pravo države gdje se nalazi mjesto odredišta.⁷³ Izabrano mjerodavno pravo mora imati objektivnu poveznicu s ugovorom⁷⁴ i razlog tome je dvostruki. Putnici koji sklapaju međunarodne ugovore o prijevozu osoba mogu biti percipirani kao slabija strana jer bismo ih mogli gledati kroz leću potrošača i potrošačkih ugovora.⁷⁵ Odnosno, putnik fizička osoba u svrhu putovanja, za koju se smatra da je izvan njegove struke ili profesije, sklapa ugovor s prijevoznikom, koji djeluje u svojoj struci ili profesiji. Međutim, iako je naglasak na zaštiti slabije strane, Uredba uzima u obzir i interese prijevoznika imajući na umu masovne transakcije te time povećava predvidljivost mogućeg mjerodavnog prava.⁷⁶ No, Uredba u preambuli ističe kako s obzirom na posebnu prirodu ugovora za prijevoz (i ugovora o osiguranju) specifične odredbe moraju osigurati odgovarajuću razinu zaštite putnika (i osiguranika) te se stoga članak 6. ne bi trebao primjenjivati u smislu navedenih ugovora.⁷⁷

U skladu s navedenim, mogao bi se izvesti zaključak da je europski zakonodavac imao na umu da većina ugovora o prijevozu putnika ipak stavlja putnika u nešto lošiji položaj, kao i potrošača, te je stoga ograničio slobodu izbora prava, ali opet taj položaj putnika ne može se mjeriti s položajem

⁷² Čl 5. st. 1. Uredbe

⁷³ Čl. 5. st. 2. Uredbe

⁷⁴ Nita, M. C.: "*Regulation (EC) No. 593/2008 (Rome I) Special Rules to Determine Applicable Law to International Carriage Contracts*" Conferinta Internationala de Drept, Studii Europene si Relatii Internationale, 2015, str. 261-272, str. 267

⁷⁵ Siehr, op. cit. u bilj. 52, str. 806.

⁷⁶ Dornis, T., W.: "*Article 5: Contracts of carriage*" u: Rome I Regulation, Pocket Commentary, ur: Ferrari, F., Sellier European Law Publishers, München, 2015, str. 202.

⁷⁷ Recital 32. Uredbe

potrošača do te mjere da se na ugovor o prijevozu putnika primjenjuju odredbe o potrošačkom ugovoru.

4.1.6. Ugovori o osiguranju

Članak 7. Uredbe spominje tri različite vrste ugovora o osiguranju: ugovor o reosiguranju, ugovor o osiguranju koji pokriva veliki rizik te ugovor o osiguranju koji ne obuhvaća prethodno navedeni. Ugovori koji ne pokrivaju veliki rizik još se dijele na one čiji se osigurani rizik nalazi unutar EU i na one čiji se osigurani rizik nalazi izvan EU.⁷⁸

Za ugovore o reosiguranju navedeno je kako se na njega ne primjenjuje navedeni članak što daje za zaključiti da se na njega primjenjuje općenita odredba o autonomiji stranaka⁷⁹ bez dodatnih ograničenja autonomije stranaka iz ovog članka. Ovaj se članak sedam primjenjuje kod preostala dva ugovora o osiguranju, ugovora o osiguranju koji osigurava od značajnog rizika te ugovora koji nisu obuhvaćeni tim pojmom s time da ograničenje autonomije stranaka postoji samo kod potonjeg. Naime, kod ugovora o osiguranju koji ne predstavlja ugovor o osiguranju koji pokriva veliki rizik, u smislu članka 5. (d) Prve direktive Vijeća 73/239/EEZ od 24. srpnja 1973. o usklađivanju zakona, propisa i administrativnih odredbi o pokretanju i obavljanju poslovanja s direktnim osiguranjem koje nije životno osiguranje, mjerodavno je pravo koje izaberu stranke u skladu s čl. 3. samo ako je ono jedno od sljedećih prava: 1. pravo bilo koje države članice gdje se nalazi rizik u vrijeme sklapanja ugovora; 2. pravo države u kojoj osiguranik ima uobičajeno boravište; 3. u slučaju životnog osiguranja, pravo države članice čiji je osiguranik državljanin; 4. za ugovore o osiguranju koji pokrivaju rizike ograničene na događaje u nekoj državni članici koja nije država članice u kojoj se nalazi rizik, pravo te države članice; 5. kada osiguranik ugovora koji je obuhvaćen ovim stavkom obavlja komercijalne ili industrijske djelatnosti, odnosno slobodno zanimanje, a ugovor o osiguranju pokriva dva ili više rizika koji se odnose na te djelatnosti i nalaze se u različitim državama članicama, pravo bilo koje od predmetnih država članica ili pravo države u kojoj osiguranik ima uobičajeno boravište.⁸⁰ Europski zakonodavac tim je ograničenjima htio zaštititi osiguranika ostavljajući mogućí izbor prava samo između onih pravnih poredaka koji su usko povezani s predmetom osiguranja.⁸¹ U navedenom se ugovoru osiguranik može naći kao

⁷⁸ Merrett, L.: "Choice of Law in Insurance Contracts under the Rome I Regulation", Journal of Private International Law, vol. 5, no. 1, 2009, str. 49-68, str. 57.

⁷⁹ Siehr, op. cit. u bilj. 52, str. 806.,807.

⁸⁰ Čl. 7. st 3. Uredbe

⁸¹ Staudinger, op. cit. u bilj 51, str 271.

slabija stranka, stoga Uredba u već u preambuli, u recitalu 32, ističe kako se specifične odredbe ugovora o osiguranju moraju osigurati odgovarajuću razinu zaštite osiguranika. Ako je slučajevima pod točkama 1., 2. ili 5. od strane država članica omogućena veća sloboda pri izboru mjerodavnog prava, ugovorne strane mogu iskoristiti tu slobodu.⁸² Pritom moramo imati na umu mjesto rizika – rizik se može nalaziti unutar država članica ili izvan njih. Ako se mjesto rizika nalazi izvan država članica, Uredba se neće primjenjivati.⁸³ Ako ugovor o osiguranju koji ne obuhvaća značajan rizik uključuje više od jednog rizika, od kojih se barem jedan nalazi u državni članici i barem jedan u trećoj zemlji, odredbe ovog članka primjenjivat će se samo na rizike koji se nalaze u odgovarajućoj državi članici, odnosno državama članicama.⁸⁴ Neprimjenjivanje odredaba Uredbe izvan područja država članica razumno je i opravdano ako uzmemo u obzir da je ugovor o osiguranju određenog rizika objektivno najuže povezan upravo s mjestom ispunjena ugovora, gdje se rizik ima za ispuniti.

4.2. Ograničenje stranačke autonomije u širem smislu

Ograničenja kod odabira prava ne moraju se gledati samo iz perspektive ograničenja *koje se pravo može izabrati*. Problemu također možemo pristupiti i iz pitanje *može li se uopće neko pravoprimijeniti*. Ova bi se podjela mogla nazvati ograničenjem stranačke autonomije u širem smislu jer se ne odnosi samo na ograničenje odabira prava, nego se općenito radi o neprimjeni mjerodavnog prava, nego pravila države suda, makar smo do njega došli i nekom drugom kolizijskom odredbom.

4.2.1. Pravila neposredne primjene

Definicija pravila neposredne primjene nalazi se u 1. stavku 9. članka te su to oni „propisi čiju primjenu država smatra toliko važnom za zaštitu njezinog javnog interesa, kao što su njezin politički, društveni i gospodarski ustroj, da se ona primjenjuju na sve slučajeve koji ulaze u njihovo polje primjene, bez obzira na pravo koje je inače mjerodavno za ugovor prema ovoj uredbi.“ Naime, ta pravila uopće ne dopuštaju primjenu kolizijskih pravila, a s time niti ikakvih poveznica, pa tako ni poveznice autonomije stranaka, nego se kod takvih pravila neposredno primjenjuju domaće pravo.⁸⁵ U drugom stavku je istaknuto da “ova uredba ne dira u primjenu prava države

⁸² Ibid,

⁸³ Merret, op. cit. u bilj. 78, str. 58., 59.

⁸⁴ Recital 33. Uredbe

⁸⁵ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 9.

suda.“⁸⁶ Te, naposljetku, članak se u trećem stavku dotaknuo i „pravila neposredne primjene prava države u kojoj se obveze koje proizlaze iz ugovora moraju ispuniti ili su bile ispunjene, ako ta pravila ispunjenje ugovora čine nezakonitim.“ Pravila neposredne primjene prava treće države mogu se primijeniti, ali se pri odlučivanju *trebaju li se* primijeniti mora uzeti u obzir njihova priroda, svrha i posljedice koje sa sobom nosi njihova primjena odnosno neprimjena.⁸⁷ Pretpostavke za primjenu pravila neposredne primjene treće države su ograničene – ona će se primjenjivati jedino ako pripadaju toj zemlji u kojoj se moraju ispuniti obveze iz ugovora ili u kojoj su obveze bile ispunjene te ako ta pravila čine ispunjenje ugovora nezakonitim.⁸⁸ Također, potrebno je naglasiti da pojam „pravila neposredne primjene“ treba razlikovati od koncepta „odredaba od kojih se ne može odstupiti sporazumno“ te bi pojam „pravila neposredne primjene“ trebalo tumačiti restriktivnije.⁸⁹ Na pitanje koje bi se odredbe mogle podvesti pod pojam pravila neposredne primjene, konkretnog odgovora nema jer u hrvatskom zakonodavstvu nema smjernica kako bi se ona određivala.⁹⁰ Te bi se odredbe nalazile u primjerice, kaznenom pravu, radnom pravu, poreznom pravu, pravilima tržišnog natjecanja, ali kako U hrvatskom zakonodavstvu postoji manjak sudske prakse u tom pitanju te suci u konkretnom slučaju moraju primijeniti pravila tumačenja kako bi utvrdili predstavlja li norma pravilo neposredne primjene.⁹¹

Ovaj članak predstavlja iznimku pri primjeni *lex contractusa*⁹² time što se pravo mjerodavno za ugovor neće primjenjivati u mjeri u kojoj se protivi pravilima neposredne primjene. Potrebno je napomenuti da se ovdje radi samo o pravilima neposredne primjene koji imaju međunarodni učinak⁹³, jer postoje također i pravila neposredne primjene koja nemaju međunarodni učinak, koja se mogu derogirati valjanim izborom mjerodavnog prava, osim naravno u slučaju čl. 3. st. 3. kada se radi o isključivo tuzemnim situacijama,⁹⁴ te ona nisu obuhvaćena ovim člankom. Naposljetku, ovaj članak ne nameće primjenu nacionalnih odredbi s međunarodnim učinkom, nego ostavlja

⁸⁶ Čl. 9. st. 2. Uredbe

⁸⁷ Čl. 9. st. 3. Uredbe

⁸⁸ Zgrabljic Rotar, D.: "Overriding Mandatory Provisions in Croatian Private International Law", Pravni Vjesnik (Journal of Law, Social Sciences and Humanities), vol. 37, br. 3-4, 2021, str. 81-100, str. 88.

⁸⁹ Recial 37. Uredbe

⁹⁰ Zgrabljic Rotar, op. cit. u bilj. 88, str. 93.

⁹¹ Ibid.

⁹² Schmidt-Kessel, M.: "Article 9: Overriding mandatory provisions" u: *Rome I Regulation, Pocket Commentary*, ur: Ferrari, F., Sellier European Law Publishers, München, 2015, str. 322.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Siehr, op. cit. u bilj. 52, str. 808.

mogućnost za njihovu primjenu temeljem procjene njihovog međunarodnog učinka.⁹⁵

Unošenjem navedene odredbe u Uredbu, ona je onemogućila moguće pokušaje „izigravanja pravnog sustava“ te iako je načelo autonomije stranaka primarno načelo u Uredbi i dalje moramo imati na umu „širu sliku“, odnosno interes države suda, a taj je da se poštuju njezini javni interesi.

4.2.2. Javni poredak

Kao što je ranije navedeno, međunarodno privatno pravo nam daje odgovor na pitanje koje je pravo primjenjivo na određenu pravnu situaciju s međunarodnim obilježjem – domaći sud primjenjuje strano pravo. I recimo da sud u državi X mora primijeniti pravo države Y koje se uvelike razlikuje od prava države X, jer su tako izabrale ugovorne strane. Iako u pravilu odabir mjerodavnog prava derogira pravo koje bi nače bilo primjenjivo na pravni odnos da tog izbora nema, može se desiti da bi primjena izabranog prava proizvela učinke koji su suprotni osnovnim načelima prava Republike Hrvatske. U ovom slučaju postoje dva suprotstavljena interesa: interes stranaka koji se očituje kroz izbor prava mjerodavnog za ugovor te interes države suda da se spriječi primjena prava koja bi očito bila protivna javnom poretku. Izuzeci na temelju javnog poretka dopušteni su samo pod izuzetnim okolnostima⁹⁶ - „primjena neke odredbe prava na koju upućuje ova uredba može se odbiti samo ako bi njezina primjena bila očito protivna javnom poretku države suda.“⁹⁷ U navedenom je članku istaknuta negativna, odnosno restriktivna, funkcija javnog poretka. Strano pravo će se primjenjivati sve dok to nije u suprotnosti s načelima javnog poretka⁹⁸ te time stoji kao linija obrane pri primjeni mjerodavnog stranog prava koje je suprotno osnovnim načelima prava domaćeg pravnog poretka.⁹⁹ Javni poredak svoja načela najjasnije pokazuje kroz ustav i druge propise.¹⁰⁰ U Ustavu Republike Hrvatske možemo vidjeti kako su najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, između ostalog, nacionalna ravnopravnost

⁹⁵ Schmidt-Kessel, op. cit. u bilj. 92, str 322., 323.

⁹⁶ Recital 37. Uredbe

⁹⁷ Čl. 21. Uredbe

⁹⁸ Althammer, C., Makris, S.: “*Article 18: Burden of proof*” u: *Rome I Regulation, Pocket Commentary*, ur: Ferrari, F., Sellier European Law Publishers, München, 2015, str. 488.

⁹⁹ Sikirić, H.: “*Javni poredak kao razlog za poništaj pravorijeka*”, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol.59, br. 2-3, 2009, str. 225-268., str. 226.

¹⁰⁰ Sajko, op. cit. u bilj. 18 str. 258.

i ravnopravnost spolova, jednakost i poštivanje prava čovjeka.¹⁰¹ U javni poredak također ulaze i međunarodne konvencije kojih je Republika Hrvatska članica, poput Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950.¹⁰² Pojam javnog poretka potrebno je definirati široko jer se zbog utjecaja društvenog razvoja može mijenjati, stoga je zastupljeno načelo relativnosti javnog poretka.¹⁰³

Dvije su dimenzije javnog poretka: materijalnoppravna i procesna – ovisno o tome kakve odredbe dolaze u sukob s pravnim poretkom. Kad domaće kolizijsko pravilo upućuje na primjenu stranog prava radi se materijalnoppravnoj dimenziji pojma javni poredak. Kad domaći sud odlučuje o priznanju i ovrši strane sudske odluke, odnosno o poništenju domaćeg pravorijeka, njegovoj ovrši ili priznanju i ovrši stranog arbitražnog pravorijeka, govorimo o procesnoj dimenziji javnog poretka.¹⁰⁴ No, kada će se sudovi moći pozvati na javni poredak? U slučajevima da predmet koji se rješava ima usku vezu s državom suda i njegovim pravom, odnosno kada bi ono u tuzemstvu proizvodilo trajnije učinke te ako je tuzemno tijelo međunarodno nadležno u predmetu nastanka ili promjene određenog pravnog odnosa.¹⁰⁵ Javni poredak uz negativnu može imati i pozitivnu funkciju, a to je ona kojom se nameće primjena domaćeg, odnosno polaznog prava.¹⁰⁶

Razlika između čl. 9. st. 2. uredbi koji navodi da uredba ne dira u primjenu pravila neposredne primjene države suda i ovog članka možda nije odmah najjasnija jer je krajnji učinak isti – primjenjuje se pravo države suda. Međutim, u čl. 9 uopće ne dolazi do primjene kolizijske metode, ne dolazi do upućivanja na mjerodavno (strano) pravo, nego je određena neposredna primjena prava suda,¹⁰⁷ dok kod pravila javnog poretka dolazi do primjene kolizijske metode te dolazi do utvrđenja da je primjena odredaba tog stranog prava očigledno u suprotnosti s javnim poretkom države suda¹⁰⁸.

Da ne postoji zaštita pravnih poredaka, moglo bi se postaviti pitanje bi li države članice uopće bile

¹⁰¹Ustav Republike Hrvatske pročišćeni tekst NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14, čl. 3.

¹⁰² Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 259.

¹⁰³ Damir Klasiček: "Autonomija u međunarodnom privatnom pravu - novije tendencije", Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 56, br. 2-3, 2006, str. 687-715., str. 696.

¹⁰⁴ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 257.

¹⁰⁵ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 261.

¹⁰⁶ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 263.

¹⁰⁷ Zgrabljić Rotar, op. cit. u bilj. 88. str 91.,92.

¹⁰⁸ Sajko, op. cit. u bilj. 18, str. 264.

voljne prihvatiti pravni instrument koji bi omogućio strankama zaobilaženje njihovih osnovnih načela.

5. Zaključak

Autonomija stranaka pri izboru mjerodavnog prava u ugovornim obvezama široko je prihvaćena i potaknuta. Uvođenjem načela stranačkog izbora u ugovorne odnose javljaju se dva suprotstavljena interesa: interes stranaka i interes države. Dopuštanjem izbora prava mjerodavnog za ugovor omogućeno je strankama da uredе svoje pravne poslove u skladu sa svojim željama, ali je Uredba postavila određena ograničenja kada te želje nisu u skladu s određenim vrijednostima države suda te vrijednostima koje nalazimo kako u samoj uredbi, tako i u pravu Europske unije u cjelini. Potrebno je imati na umu da odnos među strankama nije uvijek ravnopravan, jačoj ugovornoj strani može biti malo potrebno kako bi za sebe ostvarila najpovoljnije učinke, ostavljajući drugu stranu u nezavidnom položaju. Načelo zaštite slabije strane koje prožima uredbu Rim I najbolje se očituje već prilikom izbora prava. Kako je načelo autonomije stranaka kod ugovornih obveza polazišna točka pri određivanju mjerodavnog prava tako je zaštitni mehanizam postavljen odmah na početku čime se povećava vjerojatnost da će pravo mjerodavno za ugovor biti ono koje je jednako povoljno za obje ugovorne strane. Time je stranački izbor prava ograničen u potrošačkim ugovorima i pojedinačnim ugovorima o radu u kojima je najvidljivije načelo zaštite slabije strane. Određena ograničenja također postoje i u preostala dva posebno navedena ugovora, u ugovoru o prijevozu putnika te u ugovoru o osiguranju kojim se ne pokriva veliki rizik. Iznimka od općenitih pravila o izboru prava postoje i dvije specifične situacije – kada se svi ostali elementi činjeničnog sadržaja u vrijeme izbora prava nalaze u nekoj drugoj državi, a ne u onoj čije je pravo izabrano, izbor prava neće utjecati na primjenu propisa te druge države čija se primjena ne može isključiti ugovorom. Isto je pravilo navedeno i za situacije smještene unutar Europske kada se izabire pravo treće države. Ograničenja stranačke autonomije mogu se gledati i kroz perspektivu općenito postavljenih pravila, koja utječu na sve poveznice. Iako je potrebno imati na umu interes stranaka, koji se očituje u pravnoj sigurnosti i ekonomskoj učinkovitosti, ne smijemo zanemariti države u kojima će strano pravo imati učinka. Interesi država u kojima će strano pravo imati učinke štite se pravilima javnom poretku i pravilima neposredne primjene. Da nema prethodno navedenih zaštitnih mehanizama uveden bi bio instrument koji bi dopuštao kršenje pravila neposredne primjene i temeljnih pravnih načela država, načela na kojima počivaju njihovih pravni sustavi. Teško da bi države članice prihvatile instrument koji bi bespogovorno dopuštao zaobilaženje

njezinih propisa i zadiranje u javni poredak.

Mogućnost za napredak uvijek postoji i uvijek je potrebno težiti boljitku, ali uredba Rim I u svojih 29 članaka, od kojih sam u radu spomenula 7, prilično dobro donosi ravnotežu između suprotstavljenih interesa stranaka i država.

Literatura

Knjige

1. Sajko, K.: *Međunarodno privatno pravo*, 5. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, Narodne novine, 2009.

Poglavlja u knjizi

1. Althammer, C., Makris, S. : “*Article 18: Burden of proof*” u: *Rome I Regulation, Pocket Commentary*, ur: Ferrari, F., Sellier European Law Publishers, München, 2015
2. Dornis, T., W. : “*Article 5: Contracts of carriage*” u: *Rome I Regulation, Pocket Commentary*, ur: Ferrari, F., Sellier European Law Publishers, München, 2015
3. Ragno, F. : “*Article 3: Freedom of choice*” u: *Rome I Regulation, Pocket Commentary*, ur: Ferrari, F., Sellier European Law Publishers, München, 2015
4. Schmidt-Kessel, M. : “*Article 9: Overriding mandatory provisions*” u: *Rome I Regulation, Pocket Commentary*, ur: Ferrari, F., Sellier European Law Publishers, München, 2015
5. Staudinger, A. : “*Article 8: Individual employment contracts*” u: *Rome I Regulation, Pocket Commentary*, ur: Ferrari, F., Sellier European Law Publishers, München, 2015

Članci

1. Bonell, M., J. : “*The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Harmonisation of International Sales Law*”, *Revue Juridique Themis*, vol. 36, br. 2, 2002, str. 335-354.,
2. Damir Klasiček: “*Autonomija u međunarodnom privatnom pravu - novije tendencije*”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 56, br. 2-3, 2006, str. 687-715.

3. Deskoski, T.; Dokovski, V.: "*Lex Contractus for Specific Contracts under the Rome I Regulation*" *Iustinianus Primus Law Review*, vol. 10, br. 1, 2019, str. 1-12.
4. Kulpers, J.-J.: "*Party Autonomy in the Brussels I regulation and Rome I Regulation and the European Court of Justice*" *German Law Journal*, vol. 10, br. 11, 2009, str. 1505-1525.
5. Lando, O.; Arnt Nielsen, P.: "*Rome I Regulation, The.*" *Common Market Law Review* , vol. 45, br. 6, 2008, str. 1687-1726.
6. Merrett, L. : "*Choice of Law in Insurance Contracts under the Rome I Regulation*" , *Journal of Private International Law*, vol. 5, no. 1, 2009, str. 49-68.
7. Nita, M., C.: „*Regulation (EC) No. 593/2008 (Rome I) Special Rules to Determine Applicable Law to International Carriage Contracts,*“ *Conferinta Internationala de Drept, Studii Europene si Relatii Internationale*, 2015., str. 261-272.
8. Piir, R., Sein, K.: "*Law Applicable to Consumer Contracts*" *Juridica International*, vol. 24, 2016, str. 63-70.
9. Ramberg, J. : "*Incoterms ®2010*", *Penn State International Law Review*: vol. 29, br.3, 2011, str. 415-424.
10. Randall, K.C. ; Norris, J.E. : "*A NEW PARADIGM FOOR INTERNATIONAL BUSINESS TRANSACTIONS*", *Washington University Law Quarterly*, vol. 71, br. 3, 1993, str. 599-636.
11. Schmitz, B. : "*Rethinking the Public Interest in Consumer Protection*", *European Journal of Comparative Law and Governance*, vol. 9, br. 2, 2022, str. 210-235.
12. Siehr, K. : "*International Contracts, Party Autonomy and Mandatory Rules*" *Revue Hellenique de Droit International*, vol. 67, br. 2, 2014, str. 801-828.
13. Sikirić, H. : "*Javni poredak kao razlog za poništaj pravorijeka*", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol.59, br. 2-3, 2009, str. 225-268.
14. Zgrabljic Rotar, D. : "*Overriding Mandatory Provisions in Croatian Private International Law*", *Pravni Vjesnik (Journal of Law, Social Sciences and Humanities)*, vol. 37, br. 3-4, 2021, str. 81-100.

Mrežni izvori

1. Babić, D. A.: Opće uređenje stranačkog izbora mjerodavnog prava prema Uredbi (EZ) 593/2008 o pravu mjerodavnom za ugovorne obveze („Rim I“),

- https://www.pravo.unizg.hr/download/repository/Babic_ZPR_Rim_I.pdf , posjećeno na dan 09.09.2022.
2. Internetska stranica Europske unije, https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_hr , posjećeno na dan 9.9.2022.
 3. Europski portal e-pravosuđa, https://ejustice.europa.eu/350/HR/brussels_i_regulation_recast, posjećeno na dan 9.9.2022.
 4. EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/LSU/?uri=celex:32008R0593> , posjećeno na dan 05.09.2022.
 5. EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/summary/convention-on-the-law-applicable-to-contractual-obligations-rome-convention.html> , posjećeno na dan 02.09.2022.
 6. Chance, C. : BREXIT, ENGLISH LAW AND THE ENGLISH COURTS: WHERE ARE WE NOW?, <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2018/08/brexit-english-law-and-the-english-courts-where-are-we-now.pdf> , posjećeno na dan 10.09.2022.
 7. Konig, M.: "*Non-State Law in International Commercial Arbitration.*", preuzeto sa stranice: <https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/pyil/article/view/2482> , posjećeno na dan 10.09.2022

Uredbe

1. Uredba (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze (Rim I), Službeni list Europske unije L 177, od 4. srpnja 2008., str. 6–16, prijevod iz Babić, D.; Jessel-Holst, C: „*Međunarodno privatno pravo: zbirka unutarnjih, europskih i međunarodnih propisa*“, Narodne Novine, 2011.
2. Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinaka), Službeni list Europske unije L 351, od 20.prosinca 2012., str. 1–32

Zakoni

1. Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
2. Zakon o međunarodnom privatnom pravu, NN 101/17